

Motion till riksdagen 2017/18:3883

av **Rossana Dinamarca m.fl. (V)**

Bild- och formkonstnärers villkor

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur enprocentsregeln kan spela en större roll i framtida byggnationer och investeringar samt vilka eventuella sanktioner som kan vara aktuella mot byggherrar som inte tillämpar den, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utforma ett direktiv som tydliggör när och hur statliga myndigheter, verk och bolag ska tillämpa enprocentsregeln samt att information om detta bör spridas på lämpligt sätt, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att enprocentsregeln blir en bindande miniminivå i budgeten för offentliga byggprojekt och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda förutsättningarna för att inrätta en fond för unga konstnärer som finansieras av transaktionsavgifter för äldre konst där upphovsrätten slutat gälla och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör vidta åtgärder för att säkra tillgången till konstnärsateljéer med rimliga hyror runt om i landet och tillkännager detta för regeringen.

Inledning

Årligen görs flera miljoner besök på museer, konsthallar, konstföreningar och gallerier. Den svenska konstscenen är central både för ett vitalt kulturliv, men också för samhället och demokratin i stort. Trots det är villkoren och förutsättningarna för att konstnärerna ska kunna försörja sig på sitt konstnärliga arbete dåliga.

Många statliga kultursatsningar och en stor del av den statliga kulturpolitiken handlar om kultur för barn och unga. Det är bra, men det är också av stor vikt att fokusera på att förbättra förutsättningarna för de professionellt verksamma

kulturskaparna. Kulturskaparnas arbets- och levnadsvillkor är inte bara avgörande för vilken mångfald och kvalitet som ska finnas på konstscenen. Det ter sig dessutom rimligt att alla de barn och unga som uppmuntras och ges möjlighet att utöva olika konstformer genom olika statliga satsningar och som sedan vill satsa på en konstnärlig yrkesbana faktiskt också ges en reell möjlighet att göra det i vuxen ålder.

Vänsterpartiet har länge drivit på för att stärka villkoren för de professionellt verksamma kulturskaparna. Det måste vara möjligt att leva på sitt kulturskapande under rimliga förhållanden. För det krävs bl.a. att kulturskaparna får en rimlig ersättning för sitt arbete, att avtal såsom MU-avtalet följs, att fler får möjlighet till fast anställning på kulturinstitutionerna och att socialförsäkringarna anpassas efter den verklighet som de frilansande kulturskaparna lever i.

Hösten 2016 valde regeringen att ge en särskild utredare i uppdrag att göra en översyn av de statliga insatserna och villkoren för professionellt verksamma konstnärer. Mot bakgrund av att det snart är tjugo år sedan det togs ett helhetsgrepp om den statliga konstnärspolitiken för konstnärgruppen som helhet anser Vänsterpartiet att detta är mycket välkommet och välbehövligt. Utredaren ska bl.a. kartlägga och beskriva konstnärernas förutsättningar att verka professionellt, med utgångspunkt i relevanta samhällsförändringar analysera de befintliga statliga ersättnings- och stödsystemen för konstnärer och vid behov föreslå förändringar i systemen som kan underlätta konstnärernas förutsättningar att vara yrkesverksamma samt föreslå eventuella förändringar för att förbättra möjligheterna att verka som professionell konstnär i hela landet. Uppdraget ska redovisas senast den 28 februari 2018.

Konsten behöver även resurser. Vänsterpartiet anser därför att det är glädjande att vi tillsammans med regeringspartierna bl.a. överenskommit om en ekonomisk förstärkning av de stipendier och ersättningar som utbetalas till konstnärer i höstens budgetproposition. Det är bra, men inte tillräckligt.

Eftersom bild- och formkonstnärerna är den yrkesgrupp av kulturskapare som har de sämsta och mest osäkra ekonomiska villkoren har vi valt att avgränsa denna motion till just bild- och formkonstnärernas villkor.

Enprocentsregeln

Den s.k. enprocentsregeln – som stadgar att en procent av byggkostnaderna för offentliga investeringar eller byggprojekt ska gå till konstnärlig utsmyckning – var ett framsynt och kulturfrämjande beslut när den infördes. Regeln fyller en viktig funktion vid ny- och ombyggnationer för att vi ska få attraktiva och konstnärligt utformade offentliga miljöer. Dessutom är konstnärlig gestaltning av offentlig miljö en ekonomiskt betydelsefull arbetsmarknad för bild- och formkonstnärer. Enprocentsregeln spelar således en viktig roll ur flera hänseenden. Tyvärr följs den inte alltid.

Trots att många kommuner och landsting har riktlinjer eller målsättningar för enprocentsregeln visade Konstnärsnämndens rapport Ingen regel utan undantag, från 2013, att det bara är 33 procent av kommunerna och 37 procent av landstingen som tillämpar enprocentsregeln just som en regel. Även statliga myndigheter saknar direktiv för tillämpningen. Vänsterpartiet anser att det finns ett stort behov av tydligare riktlinjer och information kring enprocentsregeln och att det eventuellt behöver införas sanktioner mot dem som bryter mot regeln.

Ytterligare åtgärder behöver även övervägas på nationell nivå för att stimulera och skapa förutsättningar för att öka och fördjupa olika former av samverkan mellan offentliga aktörer – stat, landsting, regioner och kommuner – och privata aktörer. Det är bl.a. viktigt att konstnärerna kommer in tidigt i plan- och byggprocesserna. Konstnärlig kunskap och idéer behövs i dialog med arkitekter och andra för att projekten ska vara hållbara ekonomiskt, tekniskt och konstnärligt.

Regeringen bör utreda hur enprocentsregeln kan spela en större roll i framtida byggnationer och investeringar samt vilka eventuella sanktioner som kan vara aktuella mot byggherrar som inte tillämpar den. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör även utforma ett direktiv som tydliggör när och hur statliga myndigheter, verk och bolag ska tillämpa enprocentsregeln samt att information om detta på lämpligt sätt sprids. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Enprocentsregeln är som ovan angetts en ekonomisk princip med målsättningen att vid nybyggnation, ibland även om- och tillbyggnad, avsätta en procent av budgeten för det specifika byggprojektet till offentlig konstnärlig gestaltning. Inom en del statliga verk, landsting, regioner och kommuner avsätts i stället en procent av den årliga nettoinvesteringsbudgeten. Anslaget är då inte direkt knutet till ett projekt. Det finns i Sverige ingen lag eller förordning som föreskriver hur och när enprocentsregeln ska tillämpas för konstnärlig gestaltning. Enprocentsregeln är ett riktmärke och således inte tvingande för vare sig staten, landstingen eller kommunerna. Vänsterpartiet anser att enprocentsregeln borde utgöra en lagstadgad miniminivå för hur stor andel av budgeten vid respektive byggprojekt som ska avsättas för konstnärlig gestaltning. Regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att enprocentsregeln blir en bindande miniminivå i budgeten för offentliga byggprojekt. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Medverkans- och utställningsersättningsavtalet

Medverkans- och utställningsersättningsavtalet (MU-avtalet) är ett ramavtal för konstnärers medverkan vid utställningar som ingåtts mellan staten och Konstnärernas Riksorganisation, Sveriges Konsthantverkare och Industriformgivare, Svenska Fotografers Förbund och Svenska Tecknare. Avtalets syfte är att skapa bättre förutsättningar för bild- och formkonstnärer att få betalt för utfört arbete och innebär att konstnärer i samband med en utställning garanteras ersättning både för nedlagd arbetstid i samband med utställningen och för den konst som visas. MU-avtalet gäller för statliga institutioner men avtalets intention är att vara vägledande för hela branschen, även privata utställningsarrangörer.

MU-avtalet har inneburit att bildkonstnärer fått bättre villkor, men problemet är att avtalet följs alltför sällan. Drygt hälften av Sveriges utställningsarrangörer tillämpar MU-avtalet enligt vad som framgår av KRO/KIF:s rapport MU-barometer 2015 – en granskning av tillämpningen av MU-avtalet under 2014. Av KRO/KIF:s rapport framgår även att det finns en könsbaserad skillnad i hur konstnärer ersätts. I de fall då utställningsarrangörer ersätter enligt annan arvoderingsmodell än MU-avtalet erhåller manliga konstnärer i genomsnitt 52 procent mer i ersättning än kvinnliga konstnärer och

mer än dubbelt så mycket som personer med en annan könsidentitet än man eller kvinna. Av de arrangörer som tillämpar MU-avtalet och har redovisat hur mycket de har betalat i utställnings- respektive medverkansersättning har manliga konstnärer i genomsnitt fått tio procent mer i ersättning än kvinnliga konstnärer. Ersättningsgapet mellan kvinnor och män är således betydligt mindre i de fall MU-avtalet tillämpas, men likväl finns det en könsbaserad skillnad.

Vänsterpartiet anser att alla utställningsarrangörer som får statliga bidrag ska tvingas att tillämpa MU-avtalet samt att det vidtas åtgärder för att tillförsäkra att det inte förekommer könsbaserade skillnader vid utbetalning av ersättning enligt MU-avtalet. Mot bakgrund av att det just nu pågår en utredning som ser över de statliga insatserna och villkoren för professionellt verksamma konstnärer, där MU-avtalet ingår, avvaktar vi utredningens resultat innan vi lägger några egna förslag på området.

Den individuella visningsersättningen

Den individuella visningsersättningen (IV-ersättningen) är i dag Sveriges bredaste konstnärsstöd med ca 4 000 konstnärer som årliga mottagare. Syftet är att ge kulturskapare ekonomisk trygghet eftersom det enligt upphovsrättslagen är fritt att offentligt visa konstverk som överlåtits med konstnärens samtycke. Upphovspersonen kan således inte få någon upphovsrättsersättning för denna visning. IV-ersättningen kan kortfattat beskrivas som en ekonomisk compensation som utbetalas för inskränkningen i konstnärens upphovsrätt när ett offentliggätt verk visas för allmänheten. IV-ersättningen kan jämföras med den ersättning som tonsättare får när deras musik spelas offentligt eller med den ersättning som författare får när deras böcker lånas ut på bibliotek.

En utbyggnad av den individuella visningsersättningen skulle vara ett steg på vägen för att stärka förutsättningarna för konstnärer genom att bidra till bättre arbetsvillkor och därmed underlätta för bildkonstens spridning. Det faktum att IV-ersättningen är just en ersättning och inte ett kulturpolitiskt bidrag utgör enligt Vänsterpartiet ett av många starka skäl till att konstnärsorganisationerna bör ges förhandlingsrätt om IV-ersättningen på samma sätt som författarorganisationerna förhandlar om biblioteksersättningen.

Bildupphovsrätt i Sverige (BUS) ansvarar för fördelningen av IV-ersättningen. Under 2016 beviljades totalt 3 760 konstnärer stöd med ett belopp mellan 500 kronor och 42 000 kronor. Hur stor ersättningen blir beror bl.a. på hur mycket verket såldes för och om verket är beställt – hur synligt verket är. En tågstation genererar exempelvis en högre ersättning jämfört med om verket är placerat i ett slutet rum i ett stadshus. Förra året utgjorde kvinnliga konstnärer ca 59,5 procent av de sökande. När det gäller ersättningsnivån är kvinnorna fler i de lägre ersättningsnivåerna och männen fler i grupperna med höga ersättningar. Kvinnorna är överrepresenterade bland de yngre ersättningsmottagarna och män bland de äldre. Det är fler kvinnor än män som får ersättning, men männen får i genomsnitt en högre ersättning för visningen av sina verk. Vänsterpartiet anser att det är positivt att könsfördelningen bland de sökande är relativt jämn, men att det är problematiskt att mäns konst genererar högre ersättningar. För att uppnå en förändring på området behöver det finnas en högre genusmedvetenhet när det allmänna köper och beställer konst. Likaså kan det finnas skäl att se över möjligheten

att justera villkoren för IV-ersättningen på ett sätt som leder till en mer jämställd fördelning av IV-ersättning även avseende nivåerna på ersättningen.

Liksom MU-avtalet är IV-ersättningen föremål för den pågående utredningen, varmed vi avvaktar med att lägga förslag på området.

En tredje anställningsform för bild- och formkonstnärer

Det är viktigt att professionellt verksamma kulturskapare både får en rimlig lön och har samma sociala förmåner som andra yrkesarbetande människor i samhället. Trots att konstnärers förutsättningar skiljer sig kraftigt från den egna företagarens eller den fast avlönade arbetarens förutsättningar så antas konstnären fungera i ett system som är anpassat efter den fasta månadslönen eller småföretagets struktur. Detta leder ofta till att konstnären hamnar utanför de vanliga försäkringssystemen med rätt till a-kassa, pension eller sjukförsäkring.

En modell för att komma runt dessa problem och som har förbättrat frilansarnas möjligheter till försörjning och kompetensutveckling mellan uppdragen är den tredje anställningsformen, de s.k. teater-, musik- och dansallianserna (även benämnd som scenkonstallianserna). Frilansande skådespelare, dansare och musiker kan där ha en grundanställning och när de får annat uppdrag tar de tjänstledigt från alliansen. Dessa allianser erbjuder vidareutbildning och hjälp med förmedling av uppdrag, både till dem som är anställda och till dem som inte har haft möjlighet att anställas. Därigenom får konstnärerna en relativ trygghet, samtidigt som de kan utvecklas konstnärligt och bidra till ett rikare kulturliv för alla. För bild- och formkonstnärer saknas dock motsvarande anställningsform. Vänsterpartiet vill därför undersöka möjligheterna att skapa en konstnärssallians för bild- och formkonstnärer och avser att återkomma med ett sådant förslag om pågående utredning inte lägger något förslag på detta område.

En ny konstnärsfond

När konst ökar i värde och handlas för högre priser är det en konstruktiv och ekonomiskt förnuftig tanke att en del av värdeskapandet i den kommersiella konstmarknaden går tillbaka som satsningar på nutida konstnärer och på så sätt bidrar till att underlätta för ny konstproduktion samt säkerställa mångfald och ett framtida värdeskapande på konstmarknaden.

I Norge infördes 1948 ett slags konstavgift baserad på principen *droit de suite* (följerätt) med syftet att konstnären och hans anhöriga skulle ha rätt till en del av de värdestegringar som inträffade när konstverk såldes vidare. Fonden skulle i första hand ge äldre konstnärer och avlidna konstnärers familjer en inkomst och pension. Den största delen av fondens tillgångar går fortfarande till konstnärer över 60 år, men även till arbetsstipendier och etableringsstöd till konstnärer, projektstöd och inrättande av Artspace samt fyra årliga prestigefyllda konstpriser.

Den norska konstavgiften på fem procent omfattar bildkonst, konsthantverk och foto, och tas ut av all försäljning av konst i Norge med ett försäljningspris på mer än 2 000 kr, på såväl andrahandsmarknaden som förstahandsförsäljning och konstnärliga gestaltningsprojekt. Det finns få motsättningar kring det norska konstavgiftssystemet.

Vissa säljare har dock påpekat att det skulle kunna innebära konkurrensnackdelar för aktörer i Norge att sälja äldre verk p.g.a. den norska konstavgiften och därmed leda till att konstförsäljningen i detta segment flyttar utomlands. Hittills finns det dock inget som tyder på att avgiften påverkar omsättningen i Norge negativt, eller leder till ökad försäljning utomlands.

Regeringen tillsatte 1996 en utredning med uppgift att utarbeta ett förslag till regelsystem avseende en offentligrättslig avgift på vidareförsäljning av icke upphovsrättsligt skyddad konst. Året därefter presenterades betänkandet En fond för unga konstnärer (SOU 1997:106), vars förslag till stor del liknar den norska modellen. I utredningen föreslås att en avgift ska tas ut när en näringsidkare i sin yrkesmässiga verksamhet säljer vidare eller förmedlar en vidareförsäljning av ett konstverk som inte omfattas av den upphovsrättsliga giltighetstiden, dvs. då det gått mer än sjuttio år från upphovsmannens dödsår. Detta avgiftssystem skulle således ta vid då den upphovsrättsliga regleringen upphör. Vidare föreslogs att avgiftsplikten, i likhet med vad som gäller enligt följerrätten, ska omfatta alster av bildkonstverk inklusive tredimensionella verk samt fotografiska verk och att avgiftsskyldighet endast ska föreligga i de fall försäljningspriset exklusive mervärdesskatt överstiger en tjugondel av basbeloppet. Utredningen föreslog att de uppburna avgifterna inte skulle gå in i statsbudgeten utan i stället bilda en särskild fond, Konstnärsfonden, för att användas dels till bidrag till sammanslutningar som ägnar sig åt verksamhet som stöder grupper av bildkonstnärer, dels till individuella bidrag åt yngre eller i övrigt mindre etablerade bildkonstnärer. Utredningens förslag realiserades dock aldrig, vilket vi beklagar.

Att inrätta en konstfond likt den i Norge och såsom utredningen föreslog skulle generera medel för ny konstproduktion utan att belasta statskassan och samtidigt skapa förutsättningar både för att främja en underfinansierad bransch och för att säkerställa en god återväxt av samtida konst vilket även gynnar konsthandeln på lång sikt. På så sätt kan dåtidens stora konstnärer skapa förutsättningar för nya generationers konstnärer. Den ekonomiska omfördelning och de investeringar i framtidens konst som detta innebär gynnar både samhället i stort och den samtida konsten.

Regeringen bör därför utreda förutsättningarna för att inrätta en fond för unga konstnärer som finansieras av transaktionsavgifter på äldre konst där upphovsrätten slutat gälla. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Konstnärsateljéer

Konstnärer behöver också någonstans där de kan verka. Ateljén är den fysiska och symboliska plats där konsten produceras och som är av yttersta vikt för att kunna utveckla en konstscen. Konstnärsateljéer kan se ut på många olika sätt. De kan vara av enklare beskaffenhet samtidigt som exempelvis många offentliga konststoppdrag och den byggnadsanknutna konsten kräver större verkstäder. För konstnärerna innebär detta att de både behöver en egen ateljé att arbeta i men också tillgång till större produktionsverkstäder, med volym och maskinell utrustning.

En stor fråga för framför allt storstäderna är den om ateljéernas överlevnad i en snabb urbanisering där kraftigt ökade mark- och fastighetspriser gör konkurrenssituationen svår för konstnärer. Det är angeläget att skapa utrymme för konstnärlig produktion på helt nya platser samtidigt som hållbara lösningar behöver

hittas för befintliga lokaler. Många konstnärer har ofta använt sig av lokaler i tidigare industrifastigheter, skolor som har tagits ur bruk och institutioner. Flertalet av dessa ateljélokaler finns i kulturhistoriskt värdefulla byggnader som inte sällan har ett eftersatt underhåll. Nödvändiga renoveringar kräver insatser som medför hyreshöjningar, vilket i många fall gör det svårt för konstnärerna att stanna kvar i sina ateljéer. Mot bakgrund av att inkomsterna för konstnärer generellt sett de senaste åren stått stilla eller t.o.m. har minskat, i förhållande till den generella prisökningen och inte minst den konstanta boprisökningen, är det viktigt att det både finns tillgång till ateljéer och att hyrorna för såväl nya som gamla ateljélokaler inte skjuter i höjden.

I Konstnärernas Riksorganisations rapport Årets Konstkommuner 2017 framgår att enbart en knapp tredjedel av landets kommuner (30 procent) svarar ja eller delvis på frågan om de har någon form av stöd till ateljéer eller kollektivverkstäder för konstnärer.

Tillgången till ateljéer och hyressättningen för desamma är i första hand en kommunal fråga, men Vänsterpartiet anser att den även är av ett samhällligt och nationellt intresse. Regeringen bör därför vidta åtgärder för att säkra tillgången till konstnärsateljéer med rimliga hyror runt om i landet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Rossana Dinamarca (V)

Nooshi Dadgostar (V)

Maj Karlsson (V)

Linda Snecker (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Karin Rågsjö (V)

Mia Sydow Mölleby (V)